

УДК 378.147(477)

<https://doi.org/10.31652/2786-6068-2024-4-6-14>

Олена Вальчук

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історичних наук, старший викладач кафедри фундаментальних і приватно-
правових дисциплін

e-mail: olena.valchuk@vspu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1293-6362>

Тетяна Пилипенко

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
старший викладач кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін

e-mail: tetiana.pilipenko@vspu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7498-9785>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИВЧЕННЯ ПРАВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті досліджено особливості застосування педагогічних технологій вивчення права у вищій школі, адже педагогічна технологія функціонує і як наука, що досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, і як система способів, принципів і регулятивів, що застосовуються у навчанні, і як реальний процес навчання.

Вимоги сучасності ставлять перед юридичним вишем завдання сформулювати не лише високоосвічену, але й здатну самостійно, творчо мислити, адаптуватися до умов існування особистість. Це вимагає змін у діяльності викладача юридичних дисциплін і, в першу чергу, потребує взаємодії зі студентами та процесами їх саморозвитку й самоорганізації. Розробляються нові та використовуються вже існуючі технології навчання, які адаптуються до конкретних умов та специфіки навчальних закладів. У зв'язку з цим розробляються й різні технології аналізу педагогічної діяльності, що стимулюють посилення самостійності студентів, передбачають розвиток процесів саморегуляції спільної діяльності викладача та студентів і сприяють підвищенню якості навчального процесу в цілому.

Виходячи з того, що інститут педагогічних технологій є предметом широких наукових дискусій як в Україні, так і за кордоном, авторами досліджено етапи введення в науковий обіг поняття педагогічні технології та його зв'язок з методикою викладання права. Звернення до концептуальної еволюції теоретичних витоків педагогічних технологій дало можливість проаналізувати їх сутність та зміст, дослідити структурно-функціональні і предметно-технологічні характеристики найбільш вжитих педагогічних технологій, які автори успішно реалізують у своїй викладацькій практиці. Особлива увага приділена аналізу сучасного стану педагогічних технологій та проблемам, що виникають в процесі вивчення права, зроблено висновок, що ефективність навчального процесу залежить від багатьох чинників. Але незаперечним є те, що успіх у реалізації навіть найдосконаліших педагогічних систем та завдань, залежить від особистості викладача, його майстерності і моральних якостей.

Оскільки метою статті є оцінка ефективності потенціалу особливостей застосування педагогічних технологій загалом, а також використання найбільш сучасних з них в процесі підготовки фахівців з права, автори дійшли висновку щодо важливості інтегративного розуміння педагогічних технологій, відзначили притаманну їм універсальність, що базується на поєднанні варіативності й альтернативності із особистісно орієнтованим підходом.

В статті наголошується, що варто розрізняти педагогічну технологію від методики навчання. Відмінність полягає в тому, що педагогічні технології вдається відтворювати й тиражувати і, при цьому, гарантувати високу якість навчально-виховного процесу. Виходячи

із завдань дослідження, окрема увага приділена оцінці ефективності таких педагогічних технологій як модульне навчання, блочно-тьюторська технологія, метод аналізу казусів, діяльність юридичної клініки, вуличне право, електронне навчання та використання штучного інтелекту. Робиться висновок щодо необхідності володіння спеціальними методами, прийомами і технологіями в сфері сучасної освіти, що, в свою чергу, дає реальну можливість ефективно виконувати завдання в умовах сучасних глобальних викликів, перед якими опинилася світ в цілому і Україна зокрема.

Ключові слова: педагогічні технології, модульне навчання, блочно-тьюторська технологія, метод аналізу казусів, юридична клініка, вуличне право, штучний інтелект в освіті.

Olena Valchuk, Tetiana Pylypenko

FEATURES OF APPLICATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF LAW STUDY IN HIGHER SCHOOL

Summary. The article examines the peculiarities of the use of pedagogical technologies in teaching law in higher education, since pedagogical technology functions both as a science that investigates the most rational ways of learning and as a system of methods, principles and regulations used in education, and as a real learning process.

The demands of modernity leave before the legal higher task to form not only highly educated, but also capable of independent, creative thinking, adapting to the conditions of personality creation. This requires changes in the activity of the teacher of legal disciplines and, first, requires interaction with students and the processes of their self-development and self-organization. New and existing learning technologies are being developed and are adapted to the specific conditions and specifics of educational institutions. In this regard, various technologies for the analysis of pedagogical activity are being developed, which stimulate the strengthening of student independence, provide for the development of self-regulation processes of the joint activity of the teacher and students, and contribute to the improvement of the quality of the educational process as a whole.

Based on the fact that the Institute of Pedagogical Technologies is the subject of wide scientific discussions both in Ukraine and abroad, the authors researched the stages of introducing the concept of pedagogical technologies into scientific circulation and its connection with the method of teaching law. Turning to the conceptual evolution of the theoretical origins of pedagogical technologies made it possible to analyze their essence and content, to investigate the structural-functional and subject-technological characteristics of the most popular pedagogical technologies, which the authors successfully implement in their teaching practice. Special attention is paid to the analysis of the current state of pedagogical technologies and problems arising in the process of studying law, it is concluded that the effectiveness of the educational process depends on many factors. But it is undeniable that success in the implementation of even the most advanced pedagogical systems and tasks depends on the personality of the teacher, his skill and moral qualities.

Since the purpose of the article is to evaluate the effectiveness of the potential of the features of the application of pedagogical technologies in general, as well as the use of the most modern of them in the process of training legal specialists, the authors came to a conclusion about the importance of an integrative understanding of pedagogical technologies, noted their inherent universality, which is based on a combination of variability and alternative with personally oriented approach.

The article emphasizes that it is worth distinguishing pedagogical technology from teaching methods. The difference is that pedagogical technologies can be reproduced and replicated and, at the same time, guarantee the high quality of the educational process. Based on the research objectives, special attention is paid to the evaluation of the effectiveness of such pedagogical

technologies as modular learning, block-tutor technology, the method of case analysis, legal clinic activities, street law, e-learning and the use of artificial intelligence.

A conclusion is made regarding the need to master special methods, techniques and technologies in the field of modern education, which, in turn, provides a real opportunity to effectively perform tasks in the conditions of modern global challenges, which the world as a whole and Ukraine in particular are facing.

Key words: modular training, block-tutor technology, case analysis method, legal clinic, street law, artificial intelligence in education.

Постановка проблеми. Успішними на ринку праці сьогодні можуть бути ті фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі. Відповідна підготовка передбачає не лише набуття знань, але й формування вмінь і навичок їх використовувати. Саме знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами студента, формують його життєві компетентності, необхідні для успішної самореалізації у житті, навчанні, праці. Ці положення – концептуальні засади реформування вітчизняної освіти.

Перехід від нормативного до відкритого навчання загострив проблему професійної підготовки викладачів до впровадження педагогічних технологій. Значна частина не готова до зміни власної позиції у відносинах зі студентом (від авторитарного управління до спільної діяльності і співтворчості), до переорієнтації з репродуктивних навчальних завдань на продуктивну і творчу діяльність. Деякі педагоги очікують універсальний метод навчання, який відповідає сучасним науковим знанням. Водночас цілісність і багатомірність освітнього процесу, його відкритість передбачає постійний творчий пошук педагога, його власний творчий розвиток, спрямованість професійної діяльності на творчий розвиток учня.

Як слушно зазначає І. Головка. при цьому суттєво змінюється роль і місце педагога в освітньому процесі: від транслятора знань і способів діяльності він стає проєктувальником індивідуальної траєкторії інтелектуального і особистісного розвитку тих, кого навчає. Саме ця ідея знаходить своє активне відображення у розробці особистісно зорієнтованих педагогічних технологій [6, с. 105].

Основні проблеми, що вимагають вирішення для дотримання цілей навчання праву:

1. Надзвичайна динамічність дисципліни.

Складність узагальнення викладацьких прийомів і засобів навчання у методиці характеризується не лише активною пластичністю нормативно-правових актів, що регулюють відповідну сферу, а й виникненням та поширенням нових підходів і способів до організації професійної освіти.

2. Полісистемність джерельної бази.

Такою базою виступає комплекс нормативно-правових актів всіх рівнів, міжнародних договорів, міжнародних звичаїв, рішень міжнародних міждержавних організацій.

3. Потреба у високому рівні знань слухачів курсу.

Це викликано складністю понятійно-категоріального апарату дисциплін для закріплення і розуміння матеріалу та вимогою знання різних галузей права.

4. Новизна значної кількості складових правничих курсів.

Особливо це прослідковується в системі міжнародного права – це не тільки складне, але і порівняно нове явище, яке перебуває у процесі становлення, а тому неґрунтовно досліджене.

5. Широкий предметний критерій вивчення, що призводить до виокремлення більшої кількості навчальних дисциплін з лона класичних галузей права.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Проблематику теорії та методики навчання праву розробляли вітчизняні науковці: Б. Андрусишин, В. Арешонков, А. Гуз, Г. Кашкарьов, О. Пометун, Л. Рябовол, І. Смагін та ін. Авторські методичні системи навчання праву обґрунтували: Т. Головань, Н. Жидкова, А. Киричук, В. Майорський, В. Маньгора, О. Матвієнко, С. Нетьосов, О. Пишко, Т. Ремех, Л. Рябовол, О. Святокум, Т. Смагіна та ін.

Різні аспекти методики навчання праву у своїх працях висвітлили: П. Гаджисєва, Н. Еліасберг, В. Іщенко, О. Крапанєва, Л. Матвієнко, В. Морозова, О. Назарова, О. Певцова та ін.

До розробки змісту та вирішення інших проблемних питань правової освіти долучалися фахівці з юриспруденції: С. Бігун, С. Богачов, І. Козінцев, І. Котюк, Н. Матвійшин, І. Усенко, Ю. Шемшученко та ін.

Проблеми взаємозв'язку теорії та дидактики піднімали у своїх працях зарубіжні вчені Б. Блум, М. Воїк, Д. Маршалл, Е. Фур'є, І. Абрахамс, Р. Міллар, А. Камп, Ф. Цварчек, Ф. Новак, К. Беран, П. Досталік, М. Урбан, В. Хатіна, М. Шейв тощо.

Однак, на нашу думку, відкритим для наукового пошуку залишається питання щодо особливостей застосування найновіших тенденцій розвитку системи саме педагогічних технологій. Означену проблему ми розглядаємо на прикладі аналізу блочно-тьюторських технологій, діяльності юридичної клініки, впровадження практик вуличного права та штучного інтелекту в освіті.

Мета статті. Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу національного і міжнародного досвіду оцінити ефективність потенціалу особливостей застосування педагогічних технологій загалом та функціонування особистісних, інструментальних і метрологічних педагогічних засобів при вивченні права, наголосити на гуманізації, демократизації педагогічного процесу, забезпеченню потреб особистості в інтелектуальному, творчому і духовному розвитку.

Виклад основного матеріалу. Зміст педагогічної діяльності в інноваційному освітньому процесі істотно відрізняється від традиційного. У межах методики навчання праву розглядаються питання організації конкретних навчальних занять, діагностики знань та вмінь студентів, а також наукової організації праці викладача і студента. Вона також охоплює специфічні закономірності навчання правових дисциплін, технологічний інструментарій, що дає змогу за допомогою оптимальних методів і засобів засвоювати зміст курсів, опановувати досвід предметної діяльності.

Сучасні педагогічні технології мають забезпечити формування соціальних, комунікативних, інформаційних, полікультурних тощо компетентностей у студентів. А в більшості останніх психолого-педагогічних досліджень дедалі частіше лунає заклик вчених зробити фундаментом педагогічної технології цільові орієнтації викладача та студента на розвиток та саморозвиток в різних навчально-виховних та соціальних системах [6, с. 114].

Масове впровадження технологій навчання дослідники відносять до початку 60-х рр. ХХ століття і пов'язують його з реформуванням спочатку американської, а згодом і європейської школи. До найвидатніших авторів сучасних педагогічних технологій за кордоном відносяться Дж. Керрол, Б. Блум, Д. Брунер, Г. Гейс, В. Коскареллі та ін. Вітчизняну теорію та практику здійснення технологічних підходів до навчання відображено в наукових працях П. Гальперина, Н. Тализіної, Ю. Бабанського, П. Ердєва, В. Беспалько, М. Кларіна та ін.

Сучасні педагогічні технології охоплюють коло теоретичних та практичних питань щодо організації та управління навчального процесу, методів та засобів навчання. Своїм походженням вони зобов'язані реалізації педотехнічних ідей, які висловлювали на межі ХХ ст. засновники прагматичної психології та педагогіки (І. Джеймс, Д. Дьюї, С. Холл, Р. Торндайк), представники «індустріальної педагогіки» (Ф. Тейлор, Ф. Гільберт) [4, с. 6].

Суть педагогічної технології полягає в тому, щоб, спираючись на постійний зворотний зв'язок, гарантувати досягнення чітко поставлених цілей. Тому технологія постановки цілей стає найважливішою вихідною умовою педагогічної технології.

Окремої уваги заслуговує модульна та блочно-тьюторська технологія навчання. Модульне навчання зародилося наприкінці Другої світової війни, коли з'явилася потреба в системах навчання професійних умінь за короткий період. Розвиваючись, модульне навчання пройшло етапи від мінікурсу, де одиницею навчального матеріалу була тема, до системи модульного навчання. Модульне навчання дає змогу вдало поєднувати ознаки проблемного, програмованого, активного і особистісно-орієнтованого навчання, воно організовується за

окремими функціональними вузлами-модулями, які, поєднуючи зміст, форми і методи роботи викладача і студентів, спрямовані на досягнення конкретних дидактичних цілей.

Традиційна система оцінювання навчальних досягнень студентів, недостатньо враховує всі види діяльності, якість аудиторної і самостійної роботи, рівень мислення, інтелектуальний потенціал, здатність творчо його реалізувати, активність, самооцінку, вміння використовувати знання. Саме тому найбільшого поширення набув аспект модульно-рейтингового навчання у вищій ланці освіти. Водночас, організація модульного навчання вимагає зміни звичних підходів до самого режиму навчальних занять [6, с. 121].

Серед комплексних інноваційних підходів до організації сучасної вищої школи є блочна технологія навчання. Блочно-тьюторська система навчання ґрунтується на організаційних засадах педагогічного процесу, які забезпечують суттєву його демократизацію, умови для перетворення студента з об'єкта в суб'єкт навчального процесу, надає навчально-виховному процесу необхідної гнучкості, сприяє розвитку індивідуалізації навчання. Блочний зміст навчання – це методичні прийоми, спрямовані на формування у студентів цілісного уявлення про блок навчального матеріалу, що вивчається, системності знань, можливості розуміти та виокремлювати головне [6, с.124].

Відомі ефективні технології блочного навчання, які побудовані на використанні методу укрупнення, методів концентрованого навчання, методу занурення та інші. В усіх цих технологіях на основі психолого-педагогічних закономірностей сприйняття пам'яті, мислення відбувається ніби подрібнення (квантування) навчально-пізнавальної діяльності студентів і розгортання її у вигляді укрупненого блоку різних навчальних занять. Система навчання, побудована на блочному принципі, дає змогу «стискувати» навчальну інформацію та економити навчальний час. При цьому викладач виділяє не тільки основні ідеї курсу, але і розумові операції, які потрібно сформулювати у студентів, щоб забезпечити засвоєння цього матеріалу. Разом з тим, автори прийшли до думки, що не завжди виправдане подрібнення навчальної теми та її вивчення частинами на окремих заняттях з правничих дисциплін, краще виправдовує себе планування і проведення занять з багаторазовим опрацюванням студентами всієї теми на декількох заняттях, які об'єднані логікою і загальними навчально-виховними цілями, тобто блоками.

У запропонованій методиці при викладанні таких дисциплін як римське право, міжнародне право, фінансове право, історія держави і права України, автори намагалися знайти оптимальні шляхи поєднання різних форм навчання – аудиторні, групові, індивідуальні. Створені ними різні програми завдань враховують індивідуальні особливості мислення студентів і активізують їхню мисленнєву діяльність, дозволяють поетапно розвивати мислення, спрямовують на самостійну пошукову діяльність.

Особливе значення надається творчому застосуванню знань, наприклад, навчальна гра, заняття захисту тематичних завдань, конкурси тощо. Розробляючи кейси, автори відштовхувались від змісту курсу, розділу, теми, що вивчалася, а також урахували, що кейс має:

- сприяти інтелектуальному, духовному, соціальному становленню студентів;
- позначатися доступністю й водночас достатньо високим рівнем складності, актуальністю та зв'язком з повсякденним життям;
- бути особистісно значущим; стимулювати («провокувати») дискусію.

Досвід свідчить, що впровадження кредитно-модульної організації навчального процесу забезпечує: інтенсифікацію навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців; систематичність засвоєння навчального матеріалу; встановлення зворотного зв'язку з кожним студентом; контроль та своєчасне коригування навчально-виховного процесу; підвищення мотивації учасників навчально-виховного процесу, зменшення пропусків занять; психологічне розвантаження студентів у кінці семестру; підвищення відповідальності студентів за результати навчальної діяльності; максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації тощо.

Необхідною передумовою закріплення будь-якого правничого курсу є чіткий

взаємозв'язок теорії з реальними прикладами.

На нашу думку, один із найперспективніших методів викладання права – метод аналізу казусів. Американський дослідник А. Камп обґрунтував доцільність упровадження в навчання права методу кейсів (case-study, the case method), зокрема аналізу таких ситуацій (судових або адміністративних прецедентів), що вже мають юридичне вирішення компетентними органами [2].

Метод аналізу казусів вперше було використано у педагогічній практиці США в Школі бізнесу Гарвардського університету, де у 1920 р., окрім традиційних занять (лекцій, практикумів) введено в навчальний процес додаткові, які проводились у формі дискусії зі студентами з розбору конкретної, реальної ситуації. На початку минулого століття, він отримав широке поширення в підготовці фахівців різних професій. Основою цього методу є казус, тобто реальна проблемна ситуація або практичний випадок, що вимагає вирішення. Вчені-правознавці І. Абрахамс і Р. Міллар вказали, що підсилення практичної роботи й включення студентів в активну діяльність є умовами стимулювання пізнавального інтересу й підвищення результативності навчання загалом [1].

Студенти аналізують казус, пропонують вирішення, застосовуючи отримані знання та вміння за фахом, а також наводять аргументи на захист своєї позиції. Вимоги до змісту казусів, як і методи їх вирішення, мають відмінності, зумовлені специфікою конкретної спеціальності. Спільним є те, що казус повинен відображати реально можливу проблему, містити достатньо інформації для її вирішення, бути типовим, відповідати вивченій студентами професійній тематиці, бути актуальним і цікавим. На практиці досить часто виникають юридичні факти, які необхідно всеохоплююче проаналізувати, залежно від інтересів клієнта знайти докази захисту чи обвинувачення. У юридичних дисциплінах двосторонній характер правовідносин викликає іноді двостороннє та супротивне їх тлумачення. Тому, на відміну від математичних аксіом, поряд із соціальними дисциплінами казузи для правничих мають містити альтернативність рішення.

Педагогічна технологія може містити в собі інші спеціалізовані технології, застосовувані в інших галузях науки і практики – електронні і нові інформаційні технології, поліграфічні тощо. Так, застосування нових інформаційних технологій в галузі освіти стало загальною необхідністю. Професійна майстерність юриста нової генерації залежить від ІКТ як інструменту пізнання права. ІКТ мають бути спрямовані на вироблення у здобувачів вищої юридичної освіти навичок роботи з довідково-правовими системами «ЛІГА:ЗАКОН», «Законодавство», «Професійна юридична система МЕГА-НАУ», «Парус-консультант» та інформаційно-правовими системами: «Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів», «Регіональний реєстр» та інші. Оскільки юридична професія вимагає умінь не лише знаходити необхідну нормативно-правову базу, судову практику, але і грамотно застосовувати її, викладач має допомогти виробити подібні навички у студентів при роботі з джерелами права. Серед ІКТ, які використовуються в освітньому процесі у галузі права, можна виділити такі форми: електронні презентації, інтерактивна дошка, веб-квест технологія, аудиторна інтерактивна система (classroom response system, audience response system), інтерактивна система голосування, система інтерактивного опитування.

Також пошуку правової інформації студентам-правникам значно допомагають віртуальні бібліотеки, які своїми можливостями нічим не поступаються традиційним бібліотекам. Так, використання ІКТ дозволяє значно поліпшити процес пошуку та одержання необхідного видання читачу електронної бібліотеки [8, с. 57].

Особливе місце серед ІКТ в сучасному освітньому процесі в галузі права займає аудиторна інтерактивна система, яка дозволяє в сучасних умовах одним з головних методів навчання залишити метод, який передбачає діалог із студентами.

Особливо виразною роль ІКТ стала у період карантину, спричиненого стрімким поширенням у світі вірусу COVID-19, а пізніше – під час війни, підло розпочатої росією проти України 24 лютого 2022 року. Завдяки окремим цифровим комунікаційним платформам вдалось перевести певні робочі та практично усі освітні процеси в дистанційний

формат, забезпечивши щонайменше їх безперервність у надскладних умовах. Серед іншого, шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій вдалось продовжити й процес вищої юридичної освіти в Україні. Однак, наразі роль та значення інформаційно-комунікаційних технологій саме у цій царині не зводиться лише до організації дистанційного формату навчання, оскільки їх застосування в цілому забезпечує ряд додаткових можливостей для провадження креативного, результативного та більш ефективного освітнього процесу педагогами та здобувачами освіти. Завдяки їх втіленню у навчально-виховний процес можна говорити про поступовий перехід освіти на новий, якісний рівень, який забезпечується новими методами та засобами навчання. Немає сумніву, що нові інформаційні технології впливають на всі компоненти системи навчання: мету, зміст, методи та організаційні форми навчання, засоби навчання, що дозволяє вирішувати складні і актуальні завдання педагогіки, розвивати інтелектуальний, творчий потенціал, аналітичне мислення та самостійність людини [9].

Оскільки застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій юридичній освіті має ряд певних особливостей і їх детермінантою, перш за все, виступає специфіка власне вищої юридичної освіти, що проявляється у практичній спрямованості правничих професій, не можна залишити поза увагою діяльність юридичної клініки, де майбутні правники під контролем викладачів-кураторів надають правову допомогу різним верствам населення, набуваючи при цьому практичних навичок для подальшої діяльності за фахом.

Юридична клініка є унікальним навчально-практичним центром (лабораторією) у складі викладачів і студентів старших курсів, який створюється та функціонує на базі закладу вищої освіти з метою підготовки висококваліфікованих юристів із знаннями не тільки правової теорії, але й практики.

В юридичній клініці факультету права та публічного управління Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського студенти отримують певні практичні навички юридичної діяльності, а також уявлення про потреби пересічних громадян; дізнаються, як можна захистити та відновити їхні права, свободи та законні інтереси, спираючись на право та закон. При цьому роботу студентів контролюють куратори з числа викладачів навчального закладу або юристів, які мають значний досвід у застосуванні права: вони допомагають «клініцистам» отримати практичний досвід, підстраховують їх, забезпечують компетентне та професійне надання необхідної правової допомоги відвідувачам юридичних клінік.

У рамках юридичної клініки студенти також відвідують практичні та лекційні заняття з використанням інтерактивних методик навчання, на яких вивчають законодавство, та процедури (механізми), необхідні при консультуванні, складанні документів процесуального та іншого характеру, представництві інтересів фізичних і юридичних осіб у суді, органах державної влади та місцевого самоврядування, перед третіми особами; обговорюють етичні та практичні питання тощо. При цьому найбільш ефективними для засвоєння правових знань є заняття з використанням інтерактивних методик та інструментів навчання, зокрема Street Law, яка направлена на вивчення права та розуміння складних правових конструкцій, ситуацій через дію та інтерактивні завдання. Студенти правники активно долучаються до правопросвітніх уроків, які розроблені командами юридичних клінік України під час Гакатону Street Law «Забезпечення правових потреб людей в умовах війни» [5].

І, насамкінець, не можна залишити поза увагою використання як варіанту педагогічної технології штучного інтелекту (далі – ШІ) і нейромережі.

Ще в грудні 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, у якій визначені мета, принципи та завдання розвитку таких технологій – як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень [7].

Штучний інтелект відкриває нові горизонти в освіті, надаючи педагогам потужні інструменти для створення інноваційного та захоплюючого контенту. Практикоорієнтованими є міркування чеських науковців стосовно використання ШІ саме як

педагогічного інструменту в навчанні праву.

Зокрема, на думку чеського дослідника М. Шейвля, ШІ має потенціал вдосконалення процесу моніторингу результатів навчання студентів та прогнозування освітнього процесу, може оцінювати якість та ефективність навчальних матеріалів, таких як підручники, онлайн-ресурси, сервіси та платформи, аналізувати великі обсяги даних з різних джерел, таких як попередні результати навчання, відвідуваність, виявляти тенденції та закономірності, які можуть бути невидимими для неозброєного ока. Ця інформація допоможе викладачам і адміністрації визначити фактори, які сприяють успішності навчання для конкретних груп студентів або навчальних предметів, оцінки ефективності навчальних програм, методів навчання та ресурсів шляхом аналізу даних про результати навчання студентів. Усе це дасть змогу приймати обґрунтовані рішення щодо того, які методи та інструменти дають кращі результати, а які потребують вдосконалення [3].

Висновки. Аналіз описаних технологій організації навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти дає змогу визначити ряд тенденцій їх функціонування та подальшого розвитку. Сучасна технологія організацій навчально-виховного процесу має відповідати вимогам гуманізації навчання. Це передбачає розгляд професійних знань, умінь, навичок як засобу розвитку природних здібностей людини, створення ситуації свободи вибору, демократизацію стосунків викладачів та студентів, перетворення студентів на суб'єктів діяльності. Серед діючих тенденцій можна назвати поступову зміну функцій викладача – від сучасної інформаційних до організуючо-консультативних.

Основні елементи педагогічних технологій, застосовувані викладачем, диктуються не змістом, а зовнішньою і внутрішньою готовністю всіх учасників процесу навчання. Потрібно враховувати, що одним із найважливіших факторів розуміння курсу вважається поєднання комплексної педагогічної технології викладу дисципліни із бажанням навчитися. Викладачу необхідно створити такі умови для прояву натхнення у волевиявленні студента, у взаємодії з яким спільно мають творитися чинники, які слугуватимуть прояву відповідальності у досягненні мети правничих курсів.

Список використаних джерел:

1. Abrahams I., Reiss M. J. Practical work: Its effectiveness in primary and secondary schools in England. *Journal of Research in Science Teaching*. 2012. Vol. 49, no 8, pp. 1035-1055. URL: <https://doi.org/10.1002/tea.21036> (date of access: 06.05.2024).
2. Kamp A. R. Jurisprudence: A Beginner's Simple and Practical Guide to Advanced and Complex Legal Theory. *The Crit: Critical Stud. J.* 2009. Vol. 62. URL: <http://repository.jmls.edu/facpubs/60> (date of access: 06.05.2024).
3. Elektronizace výuky práva. CVRČEK, František a kol. *Elektronizace výuky práva. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni*. 2020. Vol. 1. P. 120. URL: <https://doi.org/10.24132/ZCU.2020.09976> (date of access: 03.05.2024).
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків: Вид. група «Основа», 2019. 176 с.
5. Матеріали Гакатону з Практичного права (Street Law) «Забезпечення правових потреб людей в умовах війни» URL: <https://legalclinics.in.ua/materialy-gakatonu-street-law-zabezpechennya-pravovyh-potreb-lyudej-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 17.04.2024).
6. Методика викладання правознавства: навч. посіб. / Н. І. Головка. К.: Дніпро: «Видавничий дім «Персонал», 2017. 202 с.
7. Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.04.2024).
8. Романів Х.Б. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб підвищення професійної майстерності студентів-правників. *Право та інновації*, 2020. № 4 (32). С. 55-61.
9. Федорчук О. Особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій юридичній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 2023. № 70, С. 222-230. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-221-230> (дата звернення: 27.04.2024).

References:

- 1 Abrahams, Ian & Reiss, Michael J. (2012). Practical work: Its effectiveness in primary and secondary schools in England, *Journal of Research in Science Teaching*. 49. Issue 8. 1035-1055. Retrieved from: <https://doi.org/10.1002/tea.21036>
- 2 Kamp, A. R. Jurisprudence: A Beginner's Simple and Practical Guide to Advanced and Complex Legal Theory (2009). The Crit: *Critical Stud. J.* 62. Retrieved from: <http://repository.jmls.edu/facpubs/60>
- 3 Elektronizace výuky práva (2020). CVRČEK, František a kol. Elektronizace výuky práva. 1. vyd. Plzeň: *Západočeská univerzita v Plzni*. S. 120. Retrieved from: <https://doi.org/10.24132/ZCU.2020.09976>
- 4 Navolokova, N.P. (2019). Entsyklopediia pedahohichnykh tekhnolohii ta innovatsii [Encyclopedia of pedagogical technologies and innovations]. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova». S. 176. [in Ukrainian].
- 5 Materialy Hakatonu z Praktychnoho prava (Street Law) «Zabezpechennia pravovykh potreb liudei v umovakh viiny» [Gakaton Materials on Practical Law (Street Law) «Ensuring the legal needs of people in conditions of war»]. Retrieved from: <https://legalclinics.in.ua/materialy-gakatonu-street-law-zabezpechennya-pravovykh-potreb-lyudej-v-umovah-vijny/> [in Ukrainian].
- 6 Holovko, N.I. (2017). Metodyka vykladannia pravoznavstva: navch. posib. [Methodology of teaching jurisprudence: education. manual]. *Vydavnychi dim «Personal»*. S. 202. [in Ukrainian].
7. Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi naukovo-tekhnichnoi prohramy z vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu v priorytetnykh haluziakh ekonomiky na period do 2026 roku [On the approval of the Concept of the State targeted scientific and technical program for the use of artificial intelligence technologies in priority sectors of the economy for the period until 2026] : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 2 hrudnya 2020 r. № 1556-p. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- 8 Romaniv, Kh.B. (2020). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii yak zasib pidvyshchennia profesiinoi maisternosti studentiv-pravnykiv [Information and communication technologies as a means of improving the professional skills of law students]. *Pravo ta innovatsii*. 4 (32). 55-61. [in Ukrainian].
- 9 Fedorchuk, O. (2023) Osoblyvosti zastosuvannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u vyshchii yurydychnii osviti [Peculiarities of the use of information and communication technologies in higher legal education]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. 70, 222-230. Retrieved from: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-70-221-230> [in Ukrainian].